

Sairaanhoidtajien pätevyys- ja jäsenmerkkien kehitys

ANJA NORO JA TAINA PAARMAS

Ammattijärjestön jäsenmerkki on järjestäytyneen sairaanhoitajan kantama merkki. Sairaanhoidtajamerkeissä on yleisesti käytetty perinteisiä heraldisia tunnusmerkkejä kuten ristiä ja ruusua. Seuraava artikkeli julkaistiin Sairaanhoidtaja-lehdessä 4/88. Julkaisemme sen nyt uudestaan juhluvuoden kunniaksi. Artikkelia on täydennetty Sairaanhoidtajaliiton jäsenmerkin käyttösäännöllä sekä lyhyellä katsauksella tutkinto-merkin historiaan.

Sairaanhoidtajamerkeissä käytettyjä symboleja

Heraldinen ruusu Yleinen Sairaanhoidtajamerkeissä käytetty heraldinen tunnus on ruusu, joka on myös Suomen suuriruhtinaskunnan vaakunan koristeena. Suomen suuriruhtinaskunnan vaakunan on muotoillut alankomaalainen Willem Boy ja se on edelleenkin käytössä Suomen tasavallan virallisena vaakunana. Ensimmäisen kerran se on ollut esillä Kustaa Vaasan hautamonumentissa Upsalassa vuonna 1560.

Ristikuvioita on käytetty myös paljon sairaanhoidtajamerkeissä. Näistä yleisemmin käytettyjä ovat kreikkalainen risti, Yrjönristi, kahvaristi ja hakaristi.

Hakaristi, joka esiintyi Suomen Sairaanhoidtajaliiton jäsenmerkeissä vuodelta 1925, on vanha suomalaiskansallinen aihe. Vanha kansa veisti tämän merkin talonsa seinään toivoen terveyden säilyvän talossa. Hakaristia on käytetty myös toisinpäin, jolloin se symbolisoi auringonpyörää tai vihkiristia.

Heraldikassa väreillä ja muodoilla on oma merkityksensä. Valkoinen väri ilmentää puhtautta,

viattomuutta, oikeamielisyyttä, uskollisuutta, kunniallisuutta ja pyhyyttä. Punaisen värin merkitys on joko tuli, veri, elämä, rakkaus tai sota, taistelu, vallankumous ja varoitus. Sininen on taas jumalallisuuden, viisauden, uskon ja totuuden tunnusväri. Hopea puolestaan ilmentää mielen puhtautta ja siveyttä. Muotona ympäröivä symboloi joko ikuisuutta tai tulta.

Sairaanhoidtajamerkit ovat usein muodoltaan pyöreitä, sinivalkoisia ja hopeisia. Näiden ominaisuuksien voisi olettaa symbolisoivan perinteisiä arvoja, jotka ovat liittyneet sairaanhoitajan työhön.

Punaisen Ristin merkki

Punaisen Ristin merkki vuodelta 1881

Vanhin Suomessa käytetty sairaanhoidtajamerkki on peräisin Ruot-

sista, jossa sairaanhoidtajamerkkien käyttö yleistyi 1800-luvun loppupuolella. Tällöin merkki oli useimmiten hopeinen ja siinä oli kuviona Yrjön risti. Tämän tyyppiset merkit eivät kuitenkaan kulkeutuneet Suomeen, vaan suomalaiset sairaanhoidtajattaret otivat aluksi käyttöönsä Punaisen Ristin merkin.

Vuonna 1881 perustettiin Tukholman Sabbatsbergin sairaalaan Punaisen Ristin sairaanhoidtajakoulu. Tällöin otettiin käyttöön suuri nelikulmainen merkki, jota koulutuksen saaneet sairaanhoidajat käyttivät sekä virka-, arki- että juhlapuvuissaan. Valkoinen viistoreunainen merkki on 3,5 cm:n levyinen ja sen valmistusmateriaalina on luu (mm. norsunluu). Kuviona merkissä on punainen kreikkalainen risti, joka on joko maalattu tai upotettu merkin pintaan. Näistä merkeistä Suomessa käytetyt ovat mel-

kein kaikki rakenteeltaan ja kooltaan jonkin verran toisistaan poikkeavia.

Muutamit suomalaiset sairaanhoidtajattaret kävivät sairaanhoidtajakurssin Ruotsissa – joko Tukholmaan 1884 perustetussa Sophiahemmetin sairaanhoidtajakoulussa tai Sabbatsbergin sairaalassa. He toivat mukanaan tämän merkin Suomeen. Merkkiä käytettiin kaulusmerkinä sekä myös käsivarressa kankaisena. Vuonna 1898 perustetun Suomen Sairaanhoidtajatryhdistyksen jäsenmerkinä sitä käytettiin noin vuoteen 1907 saakka, jolloin yhdistys sai oman jäsenmerkin.

Lääninsairaaloiden sairaanhoidtajien pätevyysmerkit

Lääninsairaaloiden sairaanhoidtajien pätevyysmerkit. Ylärivissä vasemmalta Turun, Viipurin ja Mikkelin merkit sekä Oulun lääninsairaalan oppilasmerkki. Alarivissä Kuopion, Hämeenlinnan ja Vaasan merkit.

Kun sairaanhoidtajakoulutus aloitettiin lääninsairaaloissa vuonna 1893, jaettiin kunkin sairaalan kurssin käyneille sairaanhoidtajille sairaalakohtainen pätevyysmerkki. Nämä kurssimerkit ovat emalimerkkejä, joko pyöreitä, neliön- tai viistoneilönmuotoisia ja niissä esiintyy kuviona kreikkalainen risti. Nämä merkit olivat käytössä vuodesta 1893 aina 1930-luvulle saakka ja ne muodostavat lajissaan suhteellisen yhdenmukaisen sarjan. Lisäksi kullakin lääninsairaalalla oli oma oppilasmerkkinsä.

Sairaanhoidtajan "yleismerkki"

"Yleismerkki"

Ne sairaanhoidajat, jotka eivät kuuluneet Suomen sairaanhoidtajatryhdistykseen, käyttivät yleismerkkiä mm. Sortavalan yleisessä sairaalassa. Merkki on peräisin 1900-luvun alkupuolelta. Se on neliönmuotoinen valkoinen emali-

merkki, jossa on kuviona sininen kreikkalainen risti.

Marian sairaalan kurssimerkki

"Marian merkki"

Monilla sairaaloilla oli myös omat merkkinsä, joista tässä yhteydessä

mainittakoon vieläkin käytössä oleva ns. "Marian merkki" eli nykyinen (vuonna 1988) Helsingin kaupungin sairaanhoito-oppilaitoksen sairaanhoidtajamerkki. Tämä merkki on ollut käytössä vuodesta 1911 lähtien, jolloin Marian sairaalan sairaanhoidtajakurssilta valmistuivat ensimmäiset sairaanhoidajat. Tässä pyöreässä sinisessä emalimerkissä on kuviona valkoinen risti, jonka keskellä ovat kirjaimet MS (Marian Sairaala). Kirjaimet vaihdettiin vuonna 1929 koulun nimen vaihtuessa Helsingin kaupungin sairaanhoidtajakouluksi. Suomenkielisten sairaanhoidtajien merkissä ovat kirjaimet HKS ja ruotsinkielisillä HSS koulun nimen mukaisesti. Merkin pyöreä muoto symbolisoi ikuisuutta.

Sairaanhoidtajien jäsenmerkit

SSY - SFF:n jäsenmerkki vuodelta 1907

Suomen Sairaanhoidtajat Yhdistys

(SSY) Sjuksköterske Föreningen i Finland (SFF) perustettiin vuonna 1898. Yhdistyksen oman merkin puolestapuhujana toimi Sophie Mannerheim, jonka mielestä oli epäasianmukaista, että Punaiseen ristiin kuulumattomat sairaanhoidajat pitivät tämän yhdistyksen merkkiä ammattinsa tunnuksena. Oman merkin käyttöönotosta päätettiin joulukuussa vuonna 1907. Tällöin merkin muodoksi sovittiin vilkkaan keskustelun jälkeen Sophie Mannerheimin ehdottama kärjellään seisova valkoinen emalinelio, jonka keskelle tulisi sininen vanha-suomalainen hakaristi. Kokouksen pöytäkirjoissa puhutaan hakaristista (hakkors), mutta merkissä on kuitenkin kahvaristi (kryckkors). On epävarmaa, onko merkin muoto todella se, mikä kokouksessa oli sovittu. Kah-

Kreikkalainen risti Yrjönristi Kahvaristi Hakaristi

Yleisimmät sairaanhoidtajamerkeissä käytetyt ristikuviot. (Kuviot: Eriksson 1982)

varisti on peräisin keskiajalta ja sen ruotsinkielinen nimi viittaa sairaanhoitoon. Ristin molemmille puolille tuli kirjaimet S.Y. suomenkielisille ja S.F. ruotsinkielisille.

Heti seuraavan vuoden alussa päätettiin, että merkkiä voivat käyttää yhdistykseen kuuluvat, yleisissä sairaaloissa työskentelevät sairaanhoitajat. Vuonna 1913 tulivat uudet säännöt merkin käytöstä. Jokainen jäsen sai merkin 5 mk:n korvausta vastaan. Merkki tuli palauttaa yhdistykselle takaisin jäsenen kuollessa tai erotessa yhdistyksestä. Merkin kantajalta edellytettiin ahkeruutta, velvollisuudentuntoa ja nuhteetonta käytöstä. Tämä jäsenmerkki oli käytössä vuoteen 1965 asti niillä sairaanhoitajilla, jotka olivat liittyneet SFF:ään ja on edelleenkin käytössä etenkin ruotsinkielisen koulutuksen saaneilla sairaanhoitajilla, jotka ovat valmistuneet vuonna 1965 tai sitä ennen.

Suomen Sairaanhoitajatarliiton jäsenmerkki 1925 - 1944

SSY-SSF:n suomenkieliset jäsenet erosivat järjestöstä vuonna 1925. Nämä sairaanhoitajat perustivat tammikuussa 1925 Suomen Sairaanhoitajatarliiton. Tällöin heti ensimmäisessä kokouksessa liitolle päätettiin ottaa oma jäsenmerkki käyttöön. Merkin on suunnitellut arkkitehti Oiva Kallio ja se tilattiin Suomen Kultaseppä Oy:stä Turusta. Merkin mukana jäsenille annettiin säännöt jäsenmerkin käytöstä.

Suomen Sairaanhoitajatarliiton merkki on muodoltaan kärejällä seisova neliö ja materiaali on valkoista emalia. Merkin reunoja kiertää ohut sininen nauha kuvio jättäen kuitenkin ulkoreunan valkoiseksi. Merkin keskellä on sininen suomalaishakkarin aihe hakaristi, joka on samalla kahden S-kirjaimen muodostama kuvio symbolisoiva sanoja Suomen Sairaanhoitajatarliitto

Ennen kuin uusi Suomen Sairaanhoitajatarliiton merkki valmistui, käytettiin väliakaismerkkiä vuoden 1925 aikana etenkin Helsingin seudulla ja Kirurgisessa sairaalassa. Merkki on neliön muotoinen ja siinä on keskellä punainen risti. Merkin materiaalina on käytetty hopeaa. Mi-

tään virallista mainintaa tämän merkin käytöstä ei kuitenkaan liiton pöytäkirjoista löydy. Wiipurin paikallisyhdistyksen vuosikertomuksen (1925) mukaan ensimmäiset viralliset liiton merkit valmistuivat jo maaliskuussa 1925 ja ne annettiin Karjalan sairaanhoitajatarille osoituksena liiton kiitollisuudesta.

Merkkien kirjavuus oli tässä vaiheessa melko runsasta. Käytössä olivat vielä lääninsairaaloiden omat pätevyysmerkit, SSF:n suomenkieliset ja ruotsinkielisten merkit; nyt tuli vielä uusi merkki. Lisäksi monilla sairaaloilla olivat omat merkinsä kuten Töölön ja Mehiläisen sairaaloissa.

Tämä merkien runsaus herätti hämmennystä ja vaatimuksia merkikäytännön yhdenmukaistamisesta jollakin tavalla. Tätä valaisee erään nimimerkin pakina vuoden 1926 Sairaanhoitajatarlehdessä, jossa pakinoitsija haluaisi säilyttää pätevyysmerkit edelleen kullakin sairaalalla omina, jolloin pätevyysmerkki toimisi viestinä omasta sairaalasta ja koulusta. Jäsenmerkki puolestaan voisi olla käytössä juhlapukujen kanssa sekä kokouksissa että kongresseissa yksityispuvun kanssa.

Suomen Sairaanhoitajain Liiton jäsenmerkki 1944 - 1961

Vuoden 1944 loppupuolella keskusteltiin merkin muuttamisesta ja uusi merkki päätettiin ottaa käyttöön. Tästä muutoksesta ilmoitettiin Sairaanhoitajalehdessä, jossa merkin muuttamisen syyksi kerrotaan, että tekniset seikat merkin valmistuksessa ovat vuosi vuodelta vaikeutuneet. Muutosta oli lehden mukaan valmisteltu jo parin vuoden ajan. Toisaalta merkin muuttamisen synnä voi myös olla se, että merkin tunnus oli samanlainen kuin Hitlerin Saksan hakaristi ja vuonna 1944 Saksa oli muuttanut liittolaisesta viholliseksi. Virallista tietoa tälle olettamukselle ei pöytäkirjoista löydy, mutta sitä tukee Väli- rauhansopimuksen 21. artikla, jossa kielletään hitleriläismieliset järjestöt.

Liiton uuden merkin suunnitelti taiteilija Germund Paaer. Aiheena merkissä on käytetty Suomen vaakunassa olevaa heraldista ruusua. Sininen risti valkealla pohjalla symbolisoi Suomen siniristilippua. Merkin reunus on

hopeaa tai hopeoitu. Merkissä olevat kirjaimet SSL symbolisoivat sanoja Suomen Sairaanhoitajain Liitto. Uutta merkkiä saivat käyttää uudet jäsenet, muiden kohdalta merkin muuttaminen oli vapaaehtoista. Jokainen, joka halusi uuden merkin, lähetti entisen merkin liittoon ja ilmoitti halusiko uuden merkin hopeaisena vai hopeoituna. Hopeamerkki maksoi 220 mk ja hopeoitu 130 mk. Hopeamerkin saattoivat saada vain ne liiton jäsenet, joiden vanhat merkit olivat hopeaa. Muut saivat hopeisen merkin vain luovuttamalla vanhan merkin ohella 5 grammaa hopeaa.

Sairaanhoitajainliiton jäsenmerkki 1961 - 1965

Suomen Sairaanhoitajainliiton nimi muutettiin vuonna 1961 Sairaanhoitajainliitoksi. Tällöin uusissa säännöissä sovittiin, että jäsenmerkistä jätetään yli S-kirjain pois. Muuten merkki säilyi entisenlaisena.

Suomen sairaanhoitajaliitto r.y.:n jäsenmerkki 1966 -

Sairaanhoitajainliitto ja SSY - SSF yhdistyivät vuoden 1966 alussa ja yhteiseksi nimeksi tuli Suomen Sairaanhoitajaliitto r.y. Finlands Sjuksköterske Förbund rf. Liittymisen yhteydessä päätettiin muuttaa myös jäsenmerkki. Merkin suunnitelu annettiin tehtäväksi jo edellisen vuoden aikana heraldikko Olof Erikssonille, jonka oppi-isänä oli ollut Germund Paaer. Merkin valmistajaksi valittiin Hopeateos Oy.

Heraldikko Olof Eriksson on yhdistänyt pyöreässä merkissä SSY:n Siniseen kahvaristiin heraldisen ruusun SSL:n jäsenmerkistä. Merkki on hopeaa, siinä on hopeinen reunus ja sen pohja on valkoista emalia. Yleisesti merkin lopputulosta pidettiin erittäin onnistuneena. Tämän jäsenmerkin jakaminen aloitettiin vuoden 1966 alussa uusille jäsenille. SSL:n, SSY:n - SFF:n jäsenet saivat edelleen käyttää entisiä jäsenmerkkejään.

Sairaanhoitajien pätevyys- ja jäsenmerkkeihin liittyy mielenkiintoinen historia. Sairaanhoitajat ovat perinteisesti kantaneet niitä ylpeinä. ♦

THM (väit.) Anja Noro (vas.) toimii tutkijana Stakesissa. THM Taina Paarmas työskentelee projektisuunnittelijana Helsingin Allergia- ja Astma-yhdistyksessä.

LÄHTEET

- BERGROTH, T. 1978. De finska ordnarnas heraldiska utforming. Heraldica Fennica. Weilin & Göös kirjapaino. Espoo.
- ERIKSSON, O. 1982. Heraldikka ja symbolit. Opas heraldisten tunnusten muotoilun perusteisiin. Painomies Oy. Helsinki.
- EPIONE. 1908; 1/1925, 6/25
- Helsingin yliopiston Lääketieteen historian museo ja kirjasto.
- HOLOPAINEN, B., von HERTZEN, A., KARJALAINEN A. 1989. Suulliset tiedonannot.
- KALJSER, K. 1960. Några ord om sjuksköterske broscher i Sverige. Medicinehistorisk årsbok. Stockholm.
- KALJSER, K. 1985. Broscher i Svensk Sjukvård. Svensk sjuksköterskeförbund, SSF.
- KOCH, K. 1984. Merkien kirja. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu. NUTID 1899.
- PAKKALA, K. 1965. Vanhojen merkien tarina. Sairaanhoitaja 3/65.
- PAPUNEN, P. 1986. Heraldikka. Pikkujättiläinen. WSOY, Porvoo.
- PELLINEN, J. 1988. Vaikuttajan muotokuva. Olof Erikssonin taiteellisen perinnön tarkastelu. Sukuyhtiö 1/1988.
- Protokoll, årsberättelser, kassabedövning 1908 - 1909. Direktions protokoll 1808 - 1908, 1910 - 1911. SSF:n arkisto.
- Sairaanhoitaja 11/1944; 17/1963; 18/1965; 1/1966.
- Sjuksköterske föreningen stadgar. Protokoll för år 1897 - 1907. SSF:n arkisto.
- Sjuksköterskeföreningen i Finland. 1973. Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors.
- Suomen sairaanhoitajatarliiton pöytäkirjat 1925-1929. Sairaanhoitajaliiton arkisto.
- Suomen Sairaanhoitajatarliiton paikallisyhdistysten vuosikertomukset 1925-1950. Sairaanhoitajaliiton arkisto.
- Suomen Sairaanhoitajain liiton keskuhallituksen pöytäkirjat 1966. Sairaanhoitajaliiton arkisto.
- TUULIO, T. 1966. Vapaaherratar Sophie Mannerheim, ihminen ja elämäntyö. Werner Söderström, Porvoo.
- VAUHKONEN, O., LAURINKARI, J., BÄCKAMN, G. 1978. Suomalaista terveyspolitiikkaa. SHKS, WSOY.
- Välirauhansopimus 19.9.1944. Suomen ase- tuskokelman sopimussarja. Ulkovaltojen kanssa tehdyt sopimukset, N:o 4, 1944.